

MARTA TOMCZAK

Instytut Studiów Politycznych PAN

Chiński marsz ku renesansowi politycznemu i kulturowemu.

Rozważania na podstawie *Wielkiego renesansu* Bogdana Góralczyka i *Chinese heritage in the making* pod redakcją Christiny Maags i Mariny Svensson

W 2018 r. ukazały się dwie interesujące naukowe pozycje sinologiczne – *Wielki renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje* autorstwa sinologa i politologa Bogdana Góralczyka, wydana na rynku polskim przez wydawnictwo Dialog, oraz *Chinese heritage in the making. Experiences, negotiations and contestations* pod redakcją sinolożek i politolożek Christiny Maags i Mariny Svensson, opublikowana przez Amsterdam University Press. Choć z pozoru traktują o zupełnie innych aspektach współczesnej chińskiej polityki, łączy je dużo więcej, niż może się wydawać.

Ku renesansowi politycznemu

W ciągu czterech dekad Chińska Republika Ludowa (ChRL) przekształciła się z biednego państwa rolniczego w globalnego gracza, do którego z propozycją stworzenia G-2 jeździł nawet wysłannik prezydenta Stanów Zjednoczonych¹. Intensywnie urbanizujący się kraj przyciąga dziś rzesze architektów i inżynierów, którzy mają tam unikalną szansę realizowania swoich projektów. Pod Pekinem powstaje największa i najnowocześniejsza megalopolis na Ziemi (Xiong'an), trwają prace nad programem kosmicznym, rozwija się najefektywniejsza na świecie sieć komunikacyjna, a dodatkowo rosną nakłady na zieloną energię. Czterdzieści lat temu niewielu uwierzyłoby, że będzie to możliwe. Żadnemu innemu państwu Trzeciego Świata będącemu wówczas w równie

1 Mowa o Zbigniewie Brzezińskim, którego z misją do Chin wysłała administracja Baracka Obamy. Zob. B. Góralczyk, *Wielki renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 2018, s. 456.

niekorzystnej sytuacji gospodarczej i społecznej nie udało się tak spektakularnie zwiększyć ani swojej siły nabywczej, ani pozycji na arenie międzynarodowej.

Bogdan Góralczyk dokonuje herkulesowej pracy przedstawienia historii rozwoju politycznego ChRL od utworzenia państwa w 1949 r. do jego gospodarczego wzrostu do rozmiaru drugiej gospodarki świata liczonej według nominalnego produktu krajowego brutto (PKB), czyli wartości dóbr i usług finalnych wytworzonych na terenie kraju w ciągu roku². Ponad pięćsetstronicowa książka – po solidnym wprowadzeniu w zagadnienia historyczne oraz uwikłania polityczne prawie trzech dekad pod przywództwem Mao Zedonga – przedstawia erę reform zapoczątkowaną przez Deng Xiaopinga i kontynuowaną przed kolejne trzy generacje chińskich przywódców aż do czasów obecnych. Najcenniejszym aspektem pracy jest gargantuiczna synteza oraz analiza decyzji politycznych, które stoją za tak spektakularnymi osiągnięciami gospodarczymi ChRL i w których można się dopatrywać genezy bardzo szczegółowo przedstawionych celów, jakie chińska władza postawiła przed sobą na nowe stulecie.

Autor dokonuje próby analizy elementów tak szeroko dyskutowanego chińskiego modelu rozwojowego, który ma ucieleśniać „socjalizm o chińskiej specyfice” i stać za sukcesem gospodarczym³ – stąd też tytuł książki. Wielki renesans odnosi się do „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego”⁴, które ma być zwieńczeniem reform podejmowanych przez władzę od 1978 r. Jak pisze Dominik Mierzejewski, termin ten wprowadził już pod koniec lat osiemdziesiątych Zhao Ziyang⁵. Popularyzowany był on w czasach rządów Jiang

2 Dane z raportu Międzynarodowego Funduszu Walutowego za rok 2017 zob. *World GDP ranking 2018 | GDP by country | Data and charts*, „Knoema” [online], 15.04.2019 [dostęp: 16.04.2018], dostępny w internecie: <<https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2018-gdp-by-country-data-and-charts>>.

3 Termin ten ukuty został już na XIII Zjeździe KPCh w 1987 r. B. Góralczyk, *Nowa Era, z Chinami w środku*, „WP” [online], 26.10.2017 [dostęp: 22.11.2018], dostępny w internecie: <<https://opinie.wp.pl/prof-bogdan-goralczyk-nowa-era-z-chinami-w-srodku-6180-890907747969a>>. Termin *Zhongguo tese* (‘specyfika chińska’) stał się od tamtych czasów niezmiernie popularny; często pojawia się także w żartach – dla oddania trudnych do wyjaśnienia zjawisk zachodzących w rzeczywistości społecznej ChRL.

4 Znaczenie terminu *naród chiński* zob. tenże, *Wielki renesans...*, s. 389, przyp. 49. Zob. też K. Gawlikowski, *Starożytna geneza nazwy „Państwo Środka”*. *Na tropach formowania tożsamości chińskiej*, „Azja-Pacyfik” 2018, nr 21, s. 179–209.

5 Zhao Ziyang (1919–2005), sekretarz generalny KPCh w latach 1987–1989, 4.06.1989 r. po sprzeciwie wobec użycia siły w stosunku do protestujących na placu Tian’anmen utracił wszystkie funkcje publiczne i został objęty dożywotnim aresztem domowym. D. Mierzejewski, *Między pragmatyzmem a konfucjańską moralnością. Dezideologizacja retoryki chińskiej polityki zagranicznej w okresie reform*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 108.

Zemina⁶, a prawdziwym sloganem stał się wówczas, gdy w 2013 r. do władzy doszła ekipa Xi Jinpinga. Już na XVIII Zjeździe Komunistycznej Partii Chin (KPCh), który odbył się 29 listopada 2012 r., na otwarciu wystawy zatytułowanej „Fuxing zhi Lu” (‘Droga do Odrodzenia’) w Pekińskim Muzeum Historii Narodowej Xi Jinping mówi o realizacji chińskiego marzenia⁷ o wielkim odrodzeniu narodu chińskiego⁸. Powtórzy to również 17 marca 2013 r. na dwunastym Ogólnochińskim Zgromadzeniu Przedstawicieli Ludowych⁹ i od tamtej pory zwrotowi temu – często cytowanemu zarówno w mediach, jak i w opracowaniach naukowych – w rozmaitych kontekstach przypisywane będą nowe znaczenia¹⁰. Góralczyk wyjaśnia to obszernie, analizując kolejno pojawiające się dopowiedzenia władzy oraz komentarze naukowe chińskich badaczy. Ukazuje w ten sposób specyfikę chińskiego dyskursu politycznego z co rusz pojawiającymi się nowymi tajemniczymi zwrotami, jak chociażby *teoria trzech reprezentacji*, *naukowy rozwój* czy *koncepcja pokojowego wzrostu*, które sprawiają, że zrozumienie przesłania chińskiej władzy jest niemożliwe bez dogłębnego przeanalizowania rozwoju nowomowy kolejnych ekip przywódców. Droga do wielkiego renesansu – czyli nowoczesnego państwa o silnej gospodarce, usługach

6 Tamże. Autor zestawia i analizuje kolejne terminy nowomowy, które rządy pod przywództwem Jiang Zemina, a następnie Hu Jintao wprowadzały do chińskiego dyskursu politycznego.

7 *Chinese Dream* (chiński sen) – to metafora odwołująca się do *American Dream* (amerykańskiego snu), użyta w tym kontekście po raz pierwszy w roku 2010, w tytule książki chińskiego wojskowego Liu Mingfu (również często cytowanego przez Góralczyka). Liu M., *Zhongguo meng. Hou Meinguo shidai de daguo siwei yu zhanglüe* [‘Chiński sen. Pozycja i strategia wielkich mocarstw w epoce postamerykańskiej’], Renmin Chubanshe, Beijing 2010.

8 *Shixian Zhonghua minzu weida fuxing shi Zhonghua minzu jindai yilai zui weida de mengxiang* [‘Realizacja wielkiego odrodzenia narodu chińskiego jest w ostatnich czasach największym marzeniem narodu chińskiego’], [w:] Xi J., *Tan zhiguo li zheng* [‘O rządzeniu państwem’], Waiwen Chubanshe, Beijing 2014, s. 35.

9 *Zai di shi'er jie Quanguo Renmin Daibiao Dahui di yi ci huiyi shang de jianghua* [‘Przemowa z pierwszego posiedzenia dwunastego Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych’], [w:] Xi J., *Tan zhiguo...*, s. 38.

10 Zob. np. artykuły, w których po XIX Zjeździe KPCh opublikowano podsumowania mowy przywódcy: *Xi Jinping shuo, xin shidai Zhongguo tese shehuizhuyi sixiang shi quan dang quan guo renmin wei shixian Zhonghua minzu weida fuxing er fendou de xindong zhinan* [‘Xi Jinping powiedział, że idee socjalizmu z chińską charakterystyką na nową dekadę są przewodnikiem dla Partii i kraju w walce o realizację wielkiego odrodzenia chińskiego narodu’], „Xinhua” [online], 18.10.2017 [dostęp: 22.11.2018], dostępny w internecie: <http://www.xinhuanet.com/politics/2017-10/18/c_1121820173.htm?baike>; *Shixian Zhonghua minzu weida fuxing Zhongguo meng de shidai haojiao* [‘Wezwanie do realizacji wielkiego chińskiego marzenia o odrodzeniu narodu chińskiego’], „Qiushi” [online], 20.10.2017 [dostęp: 22.11.2018], dostępny w internecie: <http://www.qstheory.cn/2017-10/20/c_1121833413.htm>.

i przemyśle, z efektywnym systemem politycznym, który będzie służył za wzór na arenie międzynarodowej – ma się zakończyć w roku 2049, na stulecie utworzenia ChRL. W założeniu mają się na nią składać dwa milowe etapy:

– rok 2021, gdy w setną rocznicę powstania KPCh narodzi się społeczeństwo umiarkowanego dobrobytu, co spowoduje zasadniczą zmianę modelu rozwojowego kraju z eksportowego na konsumpcyjny;

– rok 2035 (tym razem niezwiązany z żadną rocznicą), ustanawiający cezurę, po osiągnięciu której chińskie społeczeństwo stanie się innowacyjne i nowoczesne¹¹.

Góralczyk przedstawia kolejne przedsięwzięcia władzy mające utworzyć drogę do zapowiadanych celów. Robi to, odwołując się do niezliczonych analiz i opinii politologów oraz ekonomistów, i to zarówno zachodnich (by wymienić tylko takie nazwiska jak David Shambaugh, Kerry Brown, Henry Paulson, Michael Swaine, Daniel A. Bell), jak i chińskich czy chińskiego pochodzenia (jak Willy Wo-Lap Lam, Wang Hui, Chi Fulin, Hu Angang, Zheng Yongnian, Jin Canrong, Huang Yasheng, Liu Mingfu czy Zhang Weiwei pośród wielu, wielu innych). Są wśród nich powszechnie znani autorzy (także w Polsce), których prace publikują zachodnie wydawnictwa (czasem i polskie), a idee kształtują opinię publiczną dzięki cytowaniom w artykułach z „Wall Street Journal”, „Foreign Affairs” czy „The Diplomat”. Analizy autora tej syntezy uwzględniają nawet najświeższe rezultaty badań opublikowanych przez Chińską Akademię Nauk Społecznych, dotyczących np. Pasa i Drogi. Omawiana praca jest tym cenniejsza, że oferuje podsumowanie stanowisk chińskich badaczy i ukazuje różnorodność debat toczących się wśród opiniotwórców w ChRL. Skutecznie obala pokutujący jeszcze gdzieś tam, że w Chinach nie ma miejsca na merytoryczne dyskusje nad kierunkiem zmian.

Ku renesansowi kulturowemu

Ze względu na ograniczenie zakresu tematycznego do analizy reform gospodarczych i politycznych, czyli polityki władz najwyższego szczebla, *Wielki renesans* nie porusza problematyki szeroko pojętej kultury i jej miejsca w programie odrodzenia narodowego¹². Należałoby zauważyć, że i w tej dziedzinie

11 B. Góralczyk, *Wielki renesans...*, s. 439.

12 Góralczyk wielokrotnie odwołuje się do Konfucjusza i tego, w jaki sposób jego filozofia kształtuje myślenie chińskich władz. Opisuje też powrót jego myśli do dyskursu publicznego, zainicjowany już w 1984 r. Tamże, s. 293. W pracy brakuje jednak analizy przyczyn takiego odrodzenia i procesów, które do niego doprowadziły.

w ChRL zachodzą wielkie zmiany o niebagatelnym znaczeniu dla społeczeństwa i jego wizerunku na świecie. Są one rezultatem zarówno polityki otwarcia Chin na świat, polityki kulturowej wdrażanej przez władzę, jak i oddolnych inicjatyw lokalnych, w których największą rolę odgrywają – co również typowe dla Chin – lokalne władze i społeczności. Procesy opisane w *Wielkim renesansie* są doskonałym tłem do lepszego pojmowania zmian zachodzących w obszarze tradycyjnej kultury chińskiej, ale pełne zrozumienie ich kontekstu politycznego wymaga lektury uzupełniającej. Dziś już nikt nie ma wątpliwości co do miejsca, jakie kultura zajmuje w stosunkach międzynarodowych¹³, a teorie rozwijane w ramach studiów krytycznych nad dziedzictwem (*critical heritage studies*) wykazują, jak bardzo dziedzictwo kulturowe nacechowane jest politycznie¹⁴. *Chinese heritage in the making* uzupełnia lukę w obrazie gospodarczo i politycznie odradzających się Chin dzięki analizie tych zjawisk w polityce wewnętrznej, które kryją się za wielkim ruchem odrodzenia kultury i tradycji chińskiej.

Tak jak bez globalnego rynku, dla którego chińskie fabryki zaczęły produkować atrakcyjne cenowo dobra, bez zagranicznych inwestorów, wraz z którymi przybyły kapitał, nowe technologie oraz wyższe standardy pracy, zarządzania i rozwoju, a także bez członkostwa w Światowej Organizacji Handlu (WTO)¹⁵ nie byłoby chińskiego cudu gospodarczego, tak samo bez chińskiego zaangażowania w UNESCO nie nastąpiłyby tak wielkie przemiany w procesie odbudowy kultury chińskiej.

W 1971 r. ChRL zajęła w ONZ miejsce Tajwanu. Gdy rok później, przyjmując *Konwencję UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, Narody Zjednoczone rozpoczynały wielki światowy projekt ochrony dziedzictwa kulturowego, Chiny zajęte były zarówno sprawami wewnętrznymi (w kraju w najlepsze trwała rewolucja kulturalna), jak i zagranicznymi (przygotowywano się do pierwszego spotkania prezydenta USA z przywódcą ChRL). Gdy wreszcie w połowie lat osiemdziesiątych włączyły się do światowego ruchu ochrony dziedzictwa, zapoczątkowały trwający do dziś marsz ku odrodzeniu kulturowemu. W 1985 r. ChRL ratyfikowała konwencję,

13 Zob. A. Wojciuk, *Kultura w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, red. H. Schreiber, G. Michałowska, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013.

14 Zob. np. *Understanding the politics of heritage*, ed. R. Harrison, Manchester University Press, Manchester–Milton Keynes 2010; L. Smith, *Uses of heritage*, Routledge, Abingdon–New York 2006; R. Hewison, *The heritage industry. Britain in a climate of decline*, Methuen, London 1987 czy doskonale napisaną monografię: K. Kowalski, *O istocie dziedzictwa europejskiego. Rozważania*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013.

15 ChRL przystąpiła do Światowej Organizacji Handlu w 2001 r.

a później była jednym z pierwszych państw, które zobowiązały się do wprowadzenia w życie *Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego* z roku 2003. Zapoczątkowało to w Chinach szereg istotnych zmian prawnych i instytucjonalnych, które miały na celu ochronę miejsc naturalnych, miejsc kultury oraz kultury niematerialnej. Zaczęto to jednocześnie wykorzystywać do budowy wizerunku ChRL jako nowoczesnego państwa o bogatej kulturze, będącego częścią społeczności międzynarodowej¹⁶.

Dzięki rodzimym politologom, takim jak Yan Xuetong¹⁷, chińskie władze dość szybko zapoznały się z opublikowanymi pod koniec lat dziewięćdziesiątych teoriami Josepha Nye'a¹⁸ na temat znaczenia pozytywnego wizerunku państwa za granicą. Zaangażowanie w ruch ochrony dziedzictwa kulturowego na arenie UNESCO, a następnie przeniesienie go na rodzimy grunt doskonale zbiegło się w czasie z chińskim marzeniem o wielkim renesansie, którego elementem nie może nie być wielobarwna, wielotysięczna i przebogata żywa tradycja. Tak oto traktowane do tej pory niepriorytetowo sprawy kultury i tradycji – pozostawione w czasie modernizacji, urbanizacji i rozwoju gospodarczego mniejszościom narodowym, folklorystom oraz kulturoznawcom – stały się sprawami całego narodu.

Obecnie chińskie wpisy na listy dziedzictwa UNESCO¹⁹ są jednymi z najliczniejszych. Podobnie największe są chińskie delegacje urzędników i ekspertów przy UNESCO. Nie można dziś jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób i czy w ogóle rozpoznawalność niematerialnego dziedzictwa kulturowego kraju na arenie międzynarodowej przekuwa się na jego *soft power*²⁰;

16 Więcej na temat zaangażowania władz chińskich w implementację *Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego* zob. M. Tomczak, *Is China a model member state of UNESCO in implementing the 2003 Convention? Reasons, benefits, and criticisms*, „Santander Art and Culture Law Review” 2017, nr 2 (3), s. 297–318. Więcej o procesach dotyczących ochrony światowego dziedzictwa naturalnego i kulturalnego w obszernej monografii: H. Yan, *World heritage craze in China. Universal discourse, national culture, and local memory*, Berghahn Books, New York 2018.

17 Zob. np. X. Yan, *The rise of China and its power status*, „The Chinese Journal of International Politics” 2006, vol. 1, issue 1.

18 Na język polski przetłumaczono: J. Nye, *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.

19 Listy dziedzictwa UNESCO to utworzone przy obu konwencjach narzędzia mobilizacji państw członkowskich do selekcji dziedzictwa, wzorcowej ochrony, a w praktyce także do jego popularyzacji na arenie międzynarodowej.

20 Możliwości takiego wpływu analizuje Hanna Schreiber: H. Schreiber, *Intangible cultural heritage and soft power – exploring the relationship*, „International Journal of Intangible Heritage” 2017, vol. 12. Zob. też badania dotyczące zachowania państw członkowskich w *Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*: L. Meskell, C. Liuzza, E. Bertacchini, D. Saccone, *Multilateralism and UNESCO world*

nie ma jednak wątpliwości, że ochrona dziedzictwa kulturowego dostarcza dochodów z turystyki i jest także, a może przede wszystkim, elementem budowania tożsamości i dumy narodowej²¹. System ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego proponowany przez konwencję z 2003 r. zawiera również instytucję wpisów na listy krajowe i prowincjonalne. Badania dowodzą, że przy selekcji praktyk kulturowych i nazywaniu ich niematerialnym dziedzictwem chińskie władze lokalne i centralne pewne tradycje promują, inne zaś marginalizują²².

Instytucja ochrony dziedzictwa kulturowego stała się polem rywalizacji wielu interesów, także na arenie wewnątrzpaństwowej. Opisany przez Florence Graezer Bideau i Haiminga Yana przypadek restauracji i przebudowy zabytkowego placu pomiędzy Wieżą Bębna i Wieżą Dzwonu w Pekinie ukazuje napięcia między zainteresowanymi stronami rodzące się w dyskusji na temat sposobu ochrony. Władze miejskie, zobowiązane przez Pekin do ochrony tradycji, balansując między stosowaniem się do tych zaleceń a partykularnymi interesami, wybierają projekt, który stawia na quasi-odniesienia do tradycji, inwestycję budowlaną na wielką skalę oraz przyszłe dochody z turystyki. Aktywiści społeczni i specjaliści, organizując się w celu ochrony zabytkowego terenu przed niszczeniem, usiłują obnażyć interesy władz za pomocą faktów historycznych i wynegocjować wprowadzenie zmian do projektu odbudowy i zagospodarowania przestrzennego. Mieszkańcy okolicy – bezpośrednio dotknięci latami zaniedbań władz lokalnych, które nie inwestowały w utrzymanie placu i okolicznych zabudowań mieszkalnych, a także groźbą przeprowadzki²³ – koncentrują się natomiast na finansowym potencjale zmian zaproponowanych przez władze lokalne²⁴.

heritage. Decision-making, states parties and political processes, „International Journal of Heritage Studies” 2015, vol. 21, issue 5, s. 423–440. Nie ma analogicznych badań dotyczących *Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, niemniej przeprowadzone przez autorkę wywiady z uczestnikami zgromadzenia generalnego konwencji oraz z ekspertami świadczą o niewątpliwym wyścigu o kolejne wpisy, obserwowanym także wśród państw członkowskich konwencji z 2003 r.

- 21 K. Denton, *Exhibiting the past. Historical memory and the politics of museums in post-socialist China*. University of Hawaii, Honolulu 2014.
- 22 Ch. Maags, *Creating a race to the top. Hierarchies and competition within the Chinese ICH transmitters system*, [w:] *Chinese heritage in the making. Experiences, Negotiations and Contestations*, ed. Ch. Maags, M. Svensson, Amsterdam University Press, Amsterdam 2018, s. 128.
- 23 W tym i wielu innych przypadkach restauracji czy przebudowy starego miasta w Pekinie władze miejskie zmuszały wielu starych mieszkańców do przeprowadzek, oferując rekompensatę, która nie zawsze wystarczała na zakup mieszkania w odleglejszych dzielnicach.
- 24 F. Graezer Bideau, H. Yan, *Historic urban landscape in Beijing. The Gulou project and its contested memories*, [w:] *Chinese heritage...*, s. 93–117.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest też polem reinterpretacji przeszłości. Tempo zmian zachodzących w strukturze miejskiej oraz rosnące możliwości czerpania zysków z inwestycji w turystyce sprawiają, że biznes i władze lokalne poszukują nietuzinkowych możliwości rozwoju. Zhang Hong ukazuje przypadek restauracji koncesji włoskiej w portowym mieście Tiancin (Tianjin). Pierwszy etap jego rozwoju przypadł na drugą połowę XIX w., kiedy po przegranej drugiej wojnie opiumowej Chiny zmuszone były udostępnić część terenów miejskich dziewięciu obcym państwom. Architektura okresu okupacji uznawana była w czasach Mao za symbol obcej dominacji i lat upokorzenia narodu chińskiego. Od 1949 r. w willach i domach wybudowanych przez obcokrajowców zamieszkiwała biedna ludność lokalna lub napływowa, która nie miała możliwości dbać o te budynki, więc utrzymywano je zaledwie w stanie nadającym się do użytku. Podczas rewolucji kulturalnej w latach 1966–1976 najbardziej ucierpiały zdobienia w stylu europejskim, które uznano za symbol imperializmu. Gdy jednak wzmożł się dyskurs na temat ochrony dziedzictwa kulturowego, władze lokalne dostrzegły w nim szansę na zwiększenie wpływów do budżetu. Odnowiona część włoskiego kwartału, który dostarcza dziś dochodów z turystyki, jest jednym z bardziej popularnych miejsc w Tiancinie. W materiałach turystycznych przedstawiana jest w kontekście przyjaźni chińsko-włoskiej i wymiany kulturowej. Łatwo wyobrazić sobie turystów z południowych prowincji czy też młodych lokalnych pracowników korporacji pijących espresso w jednej z wielu tamtejszych kawiarni. Analiza tego przypadku odkrywa wiele historyczno-politycznych interesów kryjących się za negocjacjami odnośnie do metod i formy ochrony tej części architektury miasta; jest też dowodem na zmianę w sposobie myślenia współczesnego chińskiego społeczeństwa, które dawny symbol dominacji imperialistycznej postrzega dziś w kategoriach dziedzictwa kulturowego²⁵.

Te elementy przeszłości, których historia jest bardzo złożona politycznie, bywają interpretowane selektywnie, co pokazuje przykład ochrony rezydencji Ma Bufanga, generała pochodzącego z muzułmańskiej mniejszości Hui, który w latach trzydziestych ubiegłego wieku twardą ręką zarządzał prowincją Qinghai. Ma znany był z poparcia dla Czang Kaj-szeka, zażartej walki przeciwko komunistom, okrucieństwa wobec Tybetańczyków oraz zjednoczenia sił militarnych do walki z armią japońską. Wszystko to powoduje, że

25 H. Zhang, *From a symbol of imperialistic penetration to a site of cultural heritage. The „Italian-style exotic district” in Tianjin*, [w:] *Chinese heritage...*, s. 67–92.

pod względem ideologicznym niełatwo przedstawić tę postać Hanom, którzy stanowią większość turystów odwiedzających jego rezydencję w Xining. Susette Cooke pokazuje, w jaki sposób historia generała opowiadana jest przez muzeum w jego dawnej rezydencji i jak różni się od tej, którą wspominają etniczni Huiowie²⁶.

Badania opublikowane w tomie pod redakcją Maags i Svensson dokumentują działania w obszarze kultury realizowane na styku sfer politycznej i społecznej. Jest to już trzeci zbiór w pełni poświęcony analizie ochrony dziedzictwa kulturowego w ChRL po opublikowanych w 2013 r. pracach pod redakcją Khun Eng Kuah i Zhaohuia Liu²⁷ oraz Tami Blumenfield i Helaine Silverman²⁸. Poza tym na świecie i w samych Chinach wydawane są publikacje, które analizują sposób implementacji konwencji z 2003 r., problemy wynikające na poziomie lokalnym, podczas negocjacji wizji dziedzictwa między władzami, ekspertami i ludnością praktykującą swoje zwyczaje²⁹, ukazując tym samym wiele zjawisk politycznych zachodzących w społeczeństwie.

Splatające się drogi ku odrodzeniu

Ogrom zmian, jakie w ciągu ostatnich czterech dekad dokonały się w chińskim państwie i społeczeństwie, oraz rosnący udział ChRL w globalnej gospodarce budzą bardzo różne odczucia. Jednych inspiruje wielki skok cywilizacyjny tego państwa (zwłaszcza w dużych miastach) oraz rozwój technologii budowlanej i infrastruktury. Innych niepokoi jego asertywna polityka na Morzu Południowochińskim czy działalność na terenie Afryki.

Bogdan Góralczyk rzetelnie pokazuje chińskie osiągnięcia w gospodarce i sprawnym zarządzaniu państwem. Nie straszy Chinami, nie demonizuje ich rosnącej potęgi ani nie tworzy czarnych scenariuszy o ich potencjalnym zagrożeniu dla ładu światowego. Jest to tym cenniejsze, że zjawisko ukazowania Chin w negatywnym świetle – jako niebezpiecznych dla stabilności systemu międzynarodowego i hegemonii Stanów Zjednoczonych – jest dość

26 S. Cooke, *Telling stories in a borderland. The evolving life of Ma Bufang's official residence*, [w:] *Chinese heritage...*, s. 93–117.

27 *Intangible cultural heritage in contemporary China. The participation of local communities*, ed. K. Kuah, Z. Liu, Routledge, London–New York 2017.

28 *Cultural heritage politics in China*, ed. T. Blumenfield, H. Silverman, Springer, New York 2013.

29 *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego* podkreśla szczególną rolę wspólnot, grup i jednostek, które praktykują, przekazują i tworzą niematerialne dziedzictwo kulturowe.

powszechnie³⁰. Historyczne wprowadzenie oraz stopniowe przedstawianie kolejnych kroków władz ChRL w procesie odbudowy państwa pomaga ten kraj zrozumieć. Jest to jednak obraz częściowy, gdyż chiński marsz ku wielkiemu renesansowi to nie tylko działania w sferach polityki i gospodarki. Warto pamiętać, że to także marsz społeczny i kulturowy, a polityczny obraz ChRL powinien być uzupełniony o polityczny wymiar odradzającej się tam kultury.

O ile gospodarką można pomyślnie sterować, co pokazuje przykład ChRL w ostatnich dekadach, o tyle kultura lubi się rozwijać swobodnie, choć niewątpliwie sprzyjają temu dobrobyt i stabilna sytuacja państwa. Najbliższe dziesięciolecia pokażą, jaka odrodzona tradycja towarzyszyć będzie zwrotowi dokonanemu w rozwoju politycznym i gospodarczym ChRL i jaką ostatecznie przyjmie ona formę. Bez wątpienia analizy procesów zachodzących w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz ich wpływu na tożsamość odradzającego się społeczeństwa chińskiego pomagają zrozumieć decyzje władz dotyczące gospodarki i polityki. Są to wymiary uzupełniające się i warto o nich czytać łącznie.

Bibliografia

- Chinese heritage in the making*, ed. Ch. Maags, M. Svensson, Amsterdam University Press, Amsterdam 2018.
- Cooke S., *Telling stories in a borderland. The evolving life of Ma Bufang's official residence*, [w:] *Chinese heritage in the making*, ed. Ch. Maags, M. Svensson, Amsterdam University Press, Amsterdam 2018.
- Cultural heritage politics in China*, ed. T. Blumenfield, H. Silverman, Springer, New York 2013.

30 W dodatku nie jest to zjawisko nowe, gdyż już w 1882 r. w związku obserwowanymi w drugiej połowie XIX w. rozruchami o podłożu rasowym oraz niechęcią do imigrantów z Chin (zjawisko zwane w mediach jako *Yellow Peril* – ‘żółte zagrożenie’) przyjęto kilka ustaw mających ograniczać liczbę chińskich imigrantów lub nie dopuścić do ich naturalizacji. Najbardziej znany jest tzw. *Chinese Exclusion Act*, który na dziesięć lat zakazywał imigrantom z cesarstwa chińskiego przebywania na terytorium USA (zob. A. Gyory, *Closing the gate. Race, politics, and the Chinese Exclusion Act*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1998, s. 10). Podobne sentymenty odżyły w czasie zimnej wojny. Zjawisko to obserwowano także w relacjach między USA i Japonią, zwłaszcza na początku XX w., podczas wojny rosyjsko-japońskiej (zob. S. Lyman, *The „Yellow Peril” mystique. Origins and vicissitudes of a racist discourse*, „International Journal of Politics, Culture, and Society” 2000, vol. 13, issue 4). W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wywoływały je w USA rosnące słupki wskaźników gospodarczych Japonii. Ciekawie przedstawił to Jeffrey Wasserstrom, analizując treści przekazywane w tamtym czasie w zachodnich mediach podczas wykładu dla uczestników Centro Studi sulla Cina Contemporanea & Rome University of Tor Vergata Understanding global China w Rzymie 27.07.2017 r.

- Denton K., *Exhibiting the past. Historical memory and the politics of museums in postsocialist China*, University of Hawaii, Honolulu 2014.
- Gawlikowski K., *Starożytna geneza nazwy „Państwo Środką”*. *Na tropach formowania tożsamości chińskiej*, „Azja-Pacyfik” 2018, nr 21.
- Góralczyk B., *Nowa Era, z Chinami w środku*, „WP” [online], 26.10.2017 [dostęp: 22.11.2018], dostępny w internecie: <<https://opinie.wp.pl/prof-bogdan-goralczyk-nowa-era-z-chinami-w-srodku-6180890907747969a>>.
- Góralczyk B., *Wielki renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 2018.
- Graezer Bideau F., Yan H., *Historic urban landscape in Beijing. The Gulou project and its contested memories*, [w:] *Chinese heritage in the making*, ed. Ch. Maags, M. Svensson, Amsterdam University Press, Amsterdam 2018.
- Gyory A., *Closing the gate. Race, politics, and the Chinese Exclusion Act*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1998.
- Hewison R., *The heritage industry. Britain in a climate of decline*, Methuen, London 1987.
- Intangible cultural heritage in contemporary China. The participation of local communities*, ed. K. Kuah, Z. Liu, Routledge, London–New York 2017.
- Kowalski K., *O istocie dziedzictwa europejskiego. Rozważania*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013.
- Kultura w stosunkach międzynarodowych*, red. H. Schreiber, G. Michałowska, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013.
- Liu M., *Zhongguo meng. Hou Meiguo shidai de daguo siwei yu zhanglüe* [‘Chiński sen. Pozycja i strategia wielkich mocarstw w epoce postamerykańskiej’], Renmin Chubanshe, Beijing 2010.
- Lyman S., *The „Yellow Peril” mystique. Origins and vicissitudes of a racist discourse*, „International Journal of Politics, Culture, and Society” 2000, vol. 13, issue 4.
- Maags Ch., *Creating a race to the top. Hierarchies and competition within the Chinese ICH transmitters system*, [w:] *Chinese heritage in the making*, ed. Ch. Maags, M. Svensson, Amsterdam University Press, Amsterdam 2018.
- Meskell L., Liuzza C., Bertacchini E., Saccone D., *Multilateralism and UNESCO world heritage. Decision-making, states parties and political processes*, „International Journal of Heritage Studies” 2015, vol. 21, issue 5.
- Mierzejewski D., *Między pragmatyzmem a konfucjańską moralnością. Dezideologizacja retoryki chińskiej polityki zagranicznej w okresie reform*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Nye J., *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Schreiber H., *Intangible cultural heritage and soft power – exploring the relationship*, „International Journal of Intangible Heritage” 2017, vol. 12.
- Shixian Zhonghua minzu weida fuxing shi Zhonghua minzu jindai yilai zui weida de mengxiang* [‘Realizacja wielkiego odrodzenia narodu chińskiego jest w ostatnich czasach największym marzeniem narodu chińskiego’], [w:] Xi J., *Tan zhiguo li zheng* [‘O rządzeniu państwem’], Waiwen Chubanshe, Beijing 2014.
- Shixian Zhonghua minzu weida fuxing Zhongguo meng de shidai haojiao* [‘Wezwanie do realizacji wielkiego chińskiego marzenia o odrodzeniu narodu chińskiego’], „Qiushi” [online], 20.10.2017 [dostęp: 22.11.2018], dostępny w internecie: <http://www.qstheory.cn/2017-10/20/c_1121833413.htm>.

- Smith L., *Uses of heritage*, Routledge, Abingdon–New York 2006.
- Tomczak M., *Is China a model member state of UNESCO in implementing the 2003 Convention? Reasons, benefits, and criticisms*, „Santander Art and Culture Law Review” 2017, nr 2 (3).
- Understanding the politics of heritage*, ed. R. Harrison, Manchester University Press, Manchester–Milton Keynes 2010.
- Wojciuk A., *Kultura w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, red. H. Schreiber, G. Michałowska, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013.
- World GDP ranking 2018 | GDP by country | Data and charts*, „Knoema” [online], 15.04.2019 [dostęp: 16.04.2018], dostępny w internecie: <<https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2018-gdp-by-country-data-and-charts>>.
- Xi J., *Tan zhiguo li zheng* [‘O rządzeniu państwem’], Waiwen Chubanshe, Beijing 2014.
- Xi Jinping shuo, xin shidai Zhongguo tese shehuizhuyi sixiang shi quan dang quan guo renmin wei shixian Zhonghua minzu weida fuxing er fendou de xindong zhinan* [‘Xi Jinping powiedział, że idee socjalizmu z chińską charakterystyką na nową dekadę są przewodnikiem dla Partii i kraju w walce o realizację wielkiego odrodzenia chińskiego narodu’], „Xinhua” [online], 18.10.2017 [dostęp: 22.11.2018], dostępny w internecie: <http://www.xinhuanet.com/politics/2017-10/18/c_1121820173.htm?baike>.
- Yan H., *World heritage craze in China. Universal discourse, national culture, and local memory*, Berghahn Books, New York 2018.
- Yan X., *The rise of China and its power status*, „The Chinese Journal of International Politics” 2006, vol. 1 (1).
- Zai di shi'er jie Quanguo Renmin Daibiao Dahui di yi ci huiyi shang de jianghua* [‘Przemowa z pierwszego posiedzenia dwunastego Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych’], [w:] Xi J., *Tan zhiguo li zheng* [‘O rządzeniu państwem’], Waiwen Chubanshe, Beijing 2014.
- Zhang H., *From a symbol of imperialistic penetration to a site of cultural heritage. The „Italian-style exotic district” in Tianjin*, [w:] *Chinese heritage in the making*, ed. Ch. Maags, M. Svensson, Amsterdam University Press, Amsterdam 2018.